

PREDHOVOR

Je vo Vatikáne pápež marxista?

František, ekonomika, ktorá zabíja, a katolíci,
ktorí stratili pamäť

„Keď nakŕmim chudobného, všetci ma považujú za svätého. No keď sa pytám, prečo chudobní nemajú čo jesť, všetci ma považujú za komunistu.“

HÉLDER CÂMARA,
biskup Recife

Original title: Andrea Tornielli – Giacomo Galeazzi:
PAPA FRANCESCO: QUESTA ECONOMIA UCCIDE
Copyright © 2015 Edizioni Piemme Spa, Milano – Italy
www.edizpiemme.it

Cover photo © Olycom

Slovak edition © Fortuna Libri, Bratislava 2015

Translation © Oľga Gavendová, 2015

Vydať vydavateľstvo Fortuna Libri.

www.fortunalibri.sk

Zodpovedná redaktorka Otília Škvarnová

Prvé vydanie

Všetky práva vyhradené.

Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať,
ukladať do informačných systémov ani rozširovať
akýmkoľvek spôsobom, či už elektronicky, mechanicky,
fotografickou reprodukciou, alebo inými prostriedkami,
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8142-438-0

„Dnes musíme povedať ‚nie ekonomike vylučovania a nerovnosti‘. Takáto ekonomika zabíja. Nemožno dopustiť, že nikoho nezaujíma, keď od zimy zmrie starec, ktorý zostal na ulici, zatiaľ čo do správ sa dostane dvojbodový pokles na burze... V tomto kontexte ešte stále niektorí obhajujú ekonomicke teórie, ktoré tvrdia, že bohatnutie bohatých časom vytvorí blahobyt aj pre chudobných, a tiež teórie, ktoré predpokladajú, že ekonomický rast podporený voľným trhom dokáže sám od seba vypredúvať väčšiu rovnosť a začlenenie ľudí do spoločnosti vo svete. Tento názor, ktorý nikdy neboli potvrdený konkrétnymi faktmi, je znakom neprezieravej a prostoduchej dôverčivosti v dobro tých, ktorí majú v rukách moc a ‚posvätné‘ mechanizmy vládnuceho ekonomickeho poriadku. Vylúčení medzičasom stále čakajú...“

Stačilo niekoľko viet, pári slov, niekoľko strohých bodov vložených do obsiahleho dokumentu venovaného evanjelizácii, presnejšie „radosti evanjelia“. Pápeža Františka osem mesiacov po voľbe a po vydaní apoštolskej exhortácie *Evangelii gaudium* (Radosť evanjelia) americké konzervatívne prúdy označili za marxistu. Zakrátko ho pre jeho názory o kapitalizme a imperializme týždenník *The Economist* dokonca vyhlásil za nasledovníka Lenina. Argentínskeho jezuitu, ktorý bol ako predstavený Spoločnosti Ježišovej vo svojej krajine a potom ako biskup známy tým, že nikdy nesúhlasil s niektorými extrémnymi postojmi teológie oslobodenia, považovali za konzervatívca. Teraz ho však stavajú vedľa filozofa Karola Marxa a jeho ďalších stúpencov vrátane pôvodcu bolševickej revolúcie. No oveľa viac ako obvinenia z marxizmu a leninizmu, ktoré sú rovnako neokrôchané ako tí, čo ich pápežovi prisudzujú, rania kritiky a rozdiely týkajúce sa tohto argumentu, ktoré sa začali ešte skôr, než vychádza apoštolská exhortácia, a pokračovali aj potom. Tento pápež „príliš veľa hovorí o chudobných“, o ľuďoch žijúcich na okraji spoločnosti, o posledných. Tento pápež z Latinskej Ameriky nerozumie dobré ekonomike. Pápež, ktorý prišiel „z konca sveta“, démonizuje kapitalizmus, teda jediný systém, ktorý umožňuje chudobným byť menej chudobnými. Tento pápež nielenže robí nesprávne politické gestá (napríklad keď išiel na ostrov Lampedusa, aby sa

pomodlil pri mori, ktoré sa stalo hrobom tisícok utečencov, zúfalo hľadajúcich nádej), ale vmiešava sa do záležitostí, ktoré sa ho netýkajú, a jasne sa prejavuje ako ochranca pauperizmu (pauperizmus je pojem pre chudobu širokých vrstiev ľudu, masovú chudobu ako sociálny jav predindustriálnej spoločnosti – pozn. prekl.). Denník *Il Foglio* dokonca označil slová pápeža z Argentíny za kacírske, keďže po tom, ako v Assisi hodinu ticho objímal a požehnával ľažko chorých chlapcov a mladých, hovoril o chudobných a tripiacich ako o Kristovom tele.

Povrchnosť obvinení neprekvapuje natoľko ako skutočnosť, že do zabudnutia upadla obrovská časť veľkej tradície cirkvi od cirkevných otcov až po pontifikát, ktorý určite nemôžeme podozrievať z modernizmu ani progresivizmu, a to pontifikát Pia XI.

Hovoriť o chudobných je pre istý establishment dovolené iba pod podmienkou, že sa tak deje zriedka, a najmä že sa tak deje priateľným spôsobom a v určitom prostredí. Trochu charity, osladenej dobrými pocitmi, pomáha uspokojiť si svedomie. Stačí, ak sa nepreháňa. A predovšetkým ak si nedovolí kritizovať systém, ktorý – aj podľa mnohých katolíkov – predstavuje pre ľudí na okraji spoločnosti najlepší z možných svetov, lebo ako učia „správne“ teórie, čím viac budú bohatnúť bohatí, tým lepšie sa bude žiť chudobným. Tento systém sa dokonca i v katolíckom prostredí stal dogmou, dostať sa na úroveň právd viery. Je známe, že kresťanstvo sa rov-

ná sloboda, sloboda sa rovná slobodné podnikanie, a preto kapitalizmus sa rovná činné kresťanstvo. Netreba puntičkársky nástojiť na skutočnosti, že žijeme v ekonomike, ktorá má z kapitalizmu veľmi málo, ba vôbec nič, rovnako ako kapitalizmus takmer nie je spojený s tzv. reálnou ekonomikou. Finančná bublina, špekulácie, ukazovatele akcií na burze, skutočnosť, že kolísanie akcií môže uvrhnúť celé národy pod hranicu chudoby tým, že zrazu narastie cena niektorých surovín, to všetko musíme priať ako vedľajší účinok „inteligentných“ vojen poslednej generácie. Musíme to priať, ba dokonca mļať. Dogma je dogma, a kto začne o nej pochybovať, v lepšom prípade je rojko. Inak je štváč. Áno, pretože aj pred katastrofou hospodárskej a finančnej krízy posledných rokov je cirkvi a katolíkom všeobecne dovolené odvolávať sa maximálne na etiku. Samozrejme, etika je vo finančnej oblasti dôležitá. Kto v tejto oblasti pôsobí, musí mať v mysli hlboko zakorenенé princípy prirodzenej morálky, a je lepšie, ak tam má zakorenенé princípy kresťanskej morálky. Vidíme, že bez etiky svet krachuje. Pozor však, aby ste sa nedostali ďalej. Beda, ak zdvihnete prst, ak poviete, že kráľ je nahý; beda, ak si položíte čo len jednu otázku o udržateľnosti súčasného systému. Beda, ak sa spýtate, či je správne, že smrť ľudí od hladu či od zimy v Afrike alebo na ulici pred vaším domom nie je v správach taká zaujímavá ako dvojbodový pokles na burze, ako viac ráz pozoroval

muž, ktorý dnes sedí na Petrovom stolci. V očiach niektorých kritikov sa stáva marxistom, pauperistom, úbohým rojkom pochádzajúcim z konca sveta, ktorého treba „katechizovať“ niekým, kto tu na Západe vie o svete i o cirkvi všetko a nečaká na nič iné, len aby ho mohol učiť.

Nikoho nesmie prekvapiť, a ani neprekvapuje, že určité kritické komentáre pochádzajú od vydavateľov finančných denníkov alebo od predstaviteľov hnutí ako Tea Party (Čajové hnutie). Dalo by sa povedať, že je to prirodzené. No oveľa prekvapujúcejšie je, že s týmito komentármami súhlasí aj časť katolíckeho sveta. Ide o tú časť, ktorá v posledných desaťročiach bola, stručne povedané, selektívna v pohľade na odkaz cirkevného učenia, starostlivo si vyberala hodnoty, v ktorých sa má angažovať aj na verejnosti. Témou chudoby, sociálnej spravodlivosti, vyčlenenia na okraj spoločnosti prešli do kompetencie „katomunistov“ a „pauperistov“ – ak chceme použiť pohrdlivé slová. Alebo môžeme hovoriť o „stúpencoch autority štátu“, ako v určitých kruhoch nazývajú ľudí, ktorí si ešte robia ilúzie, že politika môže kontrolovať a konať tak, aby boli chránení tí, čo majú menej. Tak sa nielenže zabudlo, že láska k chudobným, ako ju potvrdzujú slová Ježiša z Nazareta, v teológii stále platí, ale dokonca sa odložila tradícia sociálneho učenia, ktoré v predchádzajúcich rokoch vedelo byť v týchto témach oveľa ráznejšie než mdlý, nesmelý hlas časti súčasného katolicizmu.

V tomto kontexte sa potom niektoré narážky, ktoré môžeme nájsť v úryvkoch, zdajú nevhodné, dokonca podvratné. Napríklad: „Chceš si uctiť Kristovo telo? Neopovrhuj ním, keďže je nahé. Ani ho neuctievaj hodvábnymi rúchami, pokiaľ si ho nevšímaš vonku, kde trpí zimou a nahotou. Lebo ten, ktorý povedal: *,Toto je moje telo,* a slovom potvrdil skutočnosť, ten istý povedal: *,Bol som hladný, a nedali ste mi jest*“ (porov. Mt 25, 42) a „*Čokoľvek ste neuroobili jednému z týchto najmenších, ani mne ste to neuroobili*“ (Mt 25, 45). Tamto telo určite nepotrebuje šaty, ale čistú dušu, toto potrebuje veľkú opateru. Učme sa teda rozmysľať a ctiť si Krista, ako si on praje. Lebo tomu, koho uctievajú, je milšia úcta, ktorú si on žiada, a nie ako my myslíme. Aj Peter si myslí, že si ho ctí, keď mu nechcel dovoliť, aby mu umyl nohy. Lenže to, čo chcel, nebola úcta, ale niečo celkom iné. Tak mu aj ty preukáž takú úctu, akú prikazuje zákonom, že rozdáš svoje bohatstvo chudobným. Veď Boh nepotrebuje zlaté nádoby, lež zlaté duše.“

Alebo tento text: „To, čo dnes predovšetkým bije do očí, je nielen sústredenie bohatstva, ale aj nahromadenie obrovskej moci, neobmedzené ovládnutie hospodárstva v rukách niekoľkých, a to často ani nie vlastníkov, ale len strážcov a správcov kapitálu, s ktorým však zaobchádzajú podľa svojej vôle a ako sa im páči. Táto moc je obzvlášť neobmedzená u tých, ktorí majú v rukách peniaze, správajú sa ako ich páni; to preto, lebo sú v určitom zmysle rozdeľovateľmi krvi,

z ktorej žije hospodársky organizmus, a majú v rukách takpovediac dušu hospodárstva, takže nik by proti ich vôle nemohol ani len dýchať.“

Nie sú to latinskoamerickí teológovia osloboodenia ani ich európski inšpirátori. Nie sú to heretickí myslitelia, na ktorých sa pre ich revolučné myšlienky zameralo bývalé Posvätné ofícium, terajšia Kongregácia pre náuku viery. Nie je to výraz pokoncilového progressizmu, „katokomunizmu“ alebo teologického „pauperizmu“. Nejde o sandinovských kňazov rebeľov. Prvý úryvok je citát z homílie nad *Evanjeliom podľa Matúša* od cirkevného otca svätého Jána Zlatoústeho, ktorý je známy aj ako Ján z Antiochie, druhý patriarcha Carihradu. Žil v rokoch 344 – 407 a ako svätého si ho uctievajú tak katolícki, ako aj pravoslávni veriaci. Patrí medzi tridsiatich piatich učiteľov cirkvi. Druhý text je citát z encykliky *Quadragesimo anno* (Štyridsiatie výročie) pápeža Pia XI., vydanej roku 1931, po veľkej hospodárskej kríze roku 1929, ktorou sa odvážny pápež postavil proti „neblahému a hanebnému bankovému internacionálizmu alebo medzinárodnému peňažnému imperializmu“.

Prečo tieto tvrdenia znejú tak explozívne, že by ich – napríklad v talianskom prostredí – dokonca aj súčasná ľavica považovala za príliš ľavicové? Prečo taký jasný a presný úsudok, aký nachádzame v encyklike pápeža Pia XI., ktorý sa sice spája s danou historickou situáciou, no napriek tomu je evidentne prorocký a vhodný viac než kedykoľvek

predtým aj pre súčasnú situáciu, a prečo aj po rokoch vyznieva ako svetlo v toľkých slovách, ktoré opakujú všetci, čo sa angažujú v politike, počnúc tými, ktorí sa hlásia ku katolíckym hodnotám a ku katolicizmu? Prečo toľkí odborníci, toľkí ľudia angažujúci sa v „obrane kresťanských hodnôt“ v našej spoločnosti po zániku Kresťanskej demokracie – jednotnej strany talianskych katolíkov, ktorá vznikla po rozpadе Ľudovej strany a pôsobila do začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia – nedokázali urobiť nič lepšie, než ponúknuť nové vydania starej Gentiloniho zmluvy, uzavretej medzi liberálmi a Katolíckou jednotou pred voľbami roku 1913, odovzdajúc svoje ruky i nohy istým stranám výmenou za prísľub, že o niektorých hodnotách sa nebude diskutovať? Prečo tradícia sociálneho učenia cirkvi a povojnového politického katolicizmu boli tak pohotovo založené do archívу? Čo sa stalo? Čo spôsobilo, že slová pápežov a veľkých svätcov, ktorých určite nemôžeme podozrievať z filomarxizmu, znejú ušiach niektorých súčasných katolíkov tak explozívne?

Sú to niektoré otázky, ktoré podnecujú kritiky voči pápežovi Františkovi. Jeho nástenie na týchto témach, opakovanie, že protokol, podľa ktorého bude me súdení, sú slová 25. kapitoly *Evanjelia podľa Matúša*, jeho slová o chudobných ako o Kristovom tele boli nepríjemné. Podráždili nielen niektorých lojalných, niektorých stúpencov náboženstva typu *Law & Order*

alebo niektorých domnelých učiteľov pravovernosti, ktorí sa považovali za povolaných sarkasticky posudzovať každú čiarku pápežského učenia. Pápežove slová spochybnili aj domnelé istoty tých, čo vyrastali v presvedčení, že hovorí o boji s chudobou a konkrétnie sa usiloval chudobu zmierniť je málo katolícke. Sú proti všetkým, ktorí vyrastali v presvedčení, že zápas s chudobou je v podstate pauperistickou alebo starou marxistickou módou. Skrátka ide o niečo ideologickej, o dedičstvo posledných stúpencov Marxa alebo komunizmu, niečo pre naivných kresťanov alebo pre kresťanov, ktorí sú „mimo“, stále fascinovaní (zásadne červenými) vlkmi prezlečenými za báránkov. Niečo, čo treba nechať tým úbohým rojkom, snívajúcim o spravodlivom a solidárnom trhu alebo o etických bankách.

Z analýzy Františkovej činnosti je zrejmé, že jeden z najdôležitejších zápasov jeho pontifikátu sa týka práve týchto tém. A že existujú záujmy, ktoré sa snažia ostatných presvedčiť, že diskusia, konfrontácia a neraz aj spory sa týkajú niečoho iného, napríklad učenia. Preto spočítavajú, koľko ráz pápež hovoril na obranu života nenarodených, alebo sa nezhodujú v otázke, či je za určitých podmienok možné dovoliť pristupovať k sviatostiam rozvedeným, ktorí užavreli druhé manželstvo.

Už to bolo poburujúce, že na Petrov stolec zvolili pápeža, ktorý nikdy nezastával ideológiu teólie oslobodenia, ale zblízka poznal pohromy istej for-

my kapitalizmu. Je nepríjemné, že tak často hovorí o chudobe, že kritizuje modlárstvo peňazí, na ktorom sa čoraz viac zakladajú naše spoločnosti s už obmedzenou suverenitou. Precitlivenosť, s akou niektoré aj katolícke kruhy zasahujú, aby – ako napríklad v Spojených štátoch amerických – uchlácholili a ne raz zosmiešnili diskusie biskupov, ktorí si dovolili pozdvihnuť svoj hlas v súvislosti so sociálnymi tématami, s pristáhovalectvom, s chudobou, nám umožňuje tušiť, že sa boja možnej zmeny. Boja sa pápeža, ktorý potvrdzuje sociálne učenie cirkvi, aj tých stránok, ktoré – ako sa zdá – teraz spochybňujú predpokladanú „posvätnú zmluvu“ s istou formou kapitalizmu, ktorú mnohí považovali za už potvrdenú.

Čo teda znamenajú pápežove výčitky? Aký dôvod majú jeho príhovory na tieto témy? Čo nám hovorí jeho životopis, jeho biskupská služba v Buenos Aires, v hlavnom meste Argentíny, krajiny, ktorá na začiatku tretieho tisícročia prežila obrovskú finančnú krízu? Majú jeho slová, slová sociálneho učenia cirkvi, čo povedať súčasnej ekonomike a finančnému sektoru? V tejto knihe sa pokúsime preskúmať tieto otázky. Úprimne povedané, chceli by sme ani nie tak hľadať na ne odpovede, ako skôr podnietiť ďalšie otázky v nádeji, že pápežove slová, ktoré sme zozbierali a analyzovali, všetkých povzbudia, aby si kládli otázky o svete, v ktorom žijeme, o jeho pravidlách, o jeho systémoch. A o tom, čo konkrétnie

môžeme robiť, aby sme ho aspoň trochu zmenili – možno k lepšiemu – bez toho, aby sme túžili po utópiach či starých ideológiách.

Dominique Wolton: Nějaký velký umělecký sen pro začátek 21. století?

Papež František: Pravda, krásné by bylo, kdyby byl. Avšak shledal jsem, že dnes sice existují architekti, malíři, básníci – i velcí básníci –, ale žádný Dante už není. Je to tak. Myslím, že to je důsledek světa byzنسu a typicky světského světa „líčidel“. Dnes je jednodušší se zkrášlit než se stát krásným. Musím se nad tím více zamyslet, protože to je dobrá otázka. Ale mějte na paměti: pravda, dobro a krása. A též víra, naděje a láska.

Dominique Wolton: Jste původem z Latinské Ameriky a máte jezuitskou formaci. Můžete tedy věci prožívat jinak?

Papež František: Dal bych jeden příklad, ale nevím, jak to vyjádřit: Jsem svobodný člověk. Cítím se svobodně. To neznamená, že si dělám, co chci, to ne. Ale necítím se jako vězeň v kleci. Ano, zde ve Vatikánu jsem v kleci, ale ne duchovně. Nevím, zda je to ono. Ale z ničeho nemám strach. Možná je to z nevědomí nebo z nedospělosti!

Dominique Wolton: Ve hře může být obojí.

Papež František: Ale ano, věci přicházejí, člověk dělá, co může, bere je tak, jak jsou, něčemu se vyhýbá, něco pak funguje, něco ne... Možná je to povrchnost, nevím. Nevím, jak to nazvat, ale cítím se jako ryba ve vodě.

Promluva Svatého otce na Druhém světovém setkání lidových hnutí, výstaviště Expo Feria, Santa Cruz de la Sierra, Bolívie, 9. července 2015

Bratři a sestry,

Bible nám připomíná, že Bůh naslouchá volání svého lidu, a také já chci své volání znovu připojit k vašemu: známá „tři P“ – půda, příbytek a práce pro všechny! Řekl jsem to a opakuji, jsou to posvátná práva.

1. Nejprve začněme uznáním, že potřebujeme změnu.

Zpravili jste mne o mnoha nespravedlnostech a sociálním vylučování, jež zakoušíte. [...] Je-li tomu tak, pak trvám na tom, abychom to řekli beze strachu: chceme změnu, opravdovou změnu, změnu struktur.

Dnes bych se chtěl spolu s vámi zamyslet nad tím, jakou změnu chceme. [...]

Jakmile se kapitál stane modlou a řídí všechna rozhodnutí lidských bytostí, jakmile žádostivost peněz ovládá celý sociálně-ekonomický systém, ničí to společnost, zavrhuje člověka, činí z něj otroka, ničí bratrství [...] a ohrožuje dokonce i náš společný dům, naši sestru a matku Zemi. [...] Vy, ti nejponíženější [...] můžete dělat mnoho. Odvážím se říci, že budoucnost lidstva je z velké části ve vašich rukou, ve vaší schopnosti se organizovat a prosazovat tvůrčí alternativy při každodenním hledání „tří P“ (práce, příbytek, půda) a také ve vaší účasti [...] na velkých procesech změny. [...] Nepodeceňujte se!

2. Vy jste rozsévači změny.

Změny pojaté nikoli jako něco, co se jednoho dne stane, protože byl přijat ten či onen politický krok anebo protože vznikla ta či ona sociální struktura. Máme bolestnou zkušenosť, že změna struktur, kterou neprovází upřímná změna postojů

a srdce, vede dříve či později k byrokratizaci, korupci a poro-
bě. Je třeba změnit srdce. [...]

Je nezbytné, aby národy a společenské organizace vytváře-
ly [...] lidskou alternativu nelidské a lidem vyřazující globalizace.
[...] Vedoucí činitele žádám: budte tvůrčí a nikdy nepřestávej-
te být zakořeněni v tom, co je blízké. [...] Jestliže stavíte na
pevných základech, na reálných požadavcích a živých zkuše-
nostech svých bratří [...], určitě se nezmýlíte.

3. Ani papež, ani církev nemají monopol na interpretaci sociál-
ní reality ani na návrh řešení soudobých problémů. Odvážím
se říci, že neexistuje recept. [...]

Chtěl bych nicméně navrhnut tři velké úkoly, které si žá-
dají rozhodnou podporu celku všech lidových hnutí:

3.1 Prvním úkolem je postavit ekonomii do služeb lidí.
Řekněme NE ekonomice vyřazování a nespravedlnosti, v níž
peníze vládnou, místo aby sloužily. [...] Ekonomika by neměla
být mechanismem hromadění, nýbrž dobrou správou společ-
ného domu. [...] Spravedlivé rozdělování plodů země a lidské
práce není pouhá filantropie. Je to mravní povinnost. [...]

*3.2 Druhým úkolem je sjednotit naše národy na cestě pokoje
a spravedlnosti.*

Národy světa chtějí [...], aby se respektovala jejich kultura,
jazyk, sociální procesy a náboženské tradice. [...] Nový koloni-
alismus má různé tváře. Někdy je to anonymní moc modly
peněz. [...]

Při jiných příležitostech vidíme, že pod ušlechtilou zámin-
kou boje proti korupci, proti obchodu s drogami a terorismu
[...] jsou státům vnucovaná opatření, která mají málo co dělat
s řešením těchto problémů a často věci zhoršují.

3.3 Třetí úkol, možná ten nejdůležitější, který máme dnes přijmout, je ochrana matky Země.

Společný dům nás všech je drancován, devastován a beztrest-
ně ponižován. [...]

Existuje jasný a přesný etický imperativ neodkladně jed-
nat, ale není plněn. [...]

Národy a jejich hnutí jsou zvány, aby se zmobilizovaly a po-
žadovaly mírumilovně, ale rázně, aby byla rychle přijata náležitá
opatření. Žádám vás Božím jménem, abyste bránili matku Zemi.

Závěrem bych vám chtěl říci: budoucnost lidstva není jenom
v rukou velkých leaderů, mocností a elit. Je především v rukou
národů; v jejich schopnosti se organizovat. [...]

Modlím se za vás, modlím se s vámi a toužím, aby vás Bůh,
náš Otec, provázel a žehnal vám. [...] A prosím vás, modlete
se za mne. A pokud se někdo z vás nemůže modlit, ve vší úctě
ho prosím, aby na mne myslel v dobrém a vysílal ke mně po-
zitivní vlny. Děkuji!